

På sporet af Hanstholm

af Knud Holch Andersen

I årene fra 2011 til 2015 har Lokalthistorisk Arkiv for Thisted Kommune foretaget en omfattende indsamling af kilder og gennemført forskning og formidling, der kan kaste lys over Hanstholms historie gennem de sidste 100 år. Museum Thy, Museumscenter Hanstholm og mange mennesker med tilknytning til Hanstholm har deltaget i arbejdet.

Dansk lokalhistorie er et hus med mange boliger. Det er en lykkelig mangfoldighed, der imidlertid efterlader et behov for lidt nøjere at overveje, hvad det er for et indhold, man hælder i begrebet lokalhistorie. I yderste konsekvens er al historie lokal, og den danske statsmagts historie er blevet defineret som Slotsholmens lokalhistorie. Men sådan ser vi sædvanligvis ikke på det. Vi opfatter det vel heller

ikke som lokalhistorie, når den britiske historiker Roger Moorhouse udgiver en – i øvrigt fremragende – bog om Berlin i krig. *Liv og død i Hitlers Hovedstad 1939-1945*.

Vi er meget mere tilbøjelige til at tale om lokalhistorie, når det handler om *det særlige sted*. Forfatterne af lokalhistoriske bøger og artikler vil oftest have et særligt forhold til den lokalitet, der beskrives.

Lille by ved stort hav. Året er 1950. Indbyggertallet var mindre end i mellemkrigstiden. Meget ændrede sig ikke i løbet af de 10 år, før havneeventyret så småt begyndte. Yderst til højre hallen, der fungerede som teater og biograf for tyskerne under krigen. Det var her, det første kommunekontor på holmen blev indrettet.

Hanstholm 1973. En drøm er ved at blive til virkelighed: en travl fiskerihavn med elegante ydermoler og et splinternyt bysamfund med godt 1700 indbyggere.

Der er følelser på spil. I lidt ældre tid talte man ofte om *hjemstavnen*, hvorfra lokalhistorikernes verden går, eller hvor de længes tilbage til. Derved bliver historien til *den svundne tid*. Det er ikke tilfældigt, at de historiske årbøger opstod i en tid, da den traditionelle almuekultur blev trængt af industri- og bykulturens fremmarch. Gennem bogudgivelser, indsamlinger og museumsoprettelser blev det en vigtig opgave at fastholde det svundne.

En helt parallel bevægelse har vi kunnet iagttage i forbindelse med de voldsomme samfundsforandringer i 1960'erne og kommunalreformen fra 1970. Det førte til en bølge af arkivoprettelser over hele landet. Og der er udgivet utallige lokalhistoriske bøger, der søger at fastholde livet, som det udfoldede sig i et sogn for en eller to generationer siden – den tabte tid.

Den undersøgelse af Hanstholms historie, der skal redegøres nærmere for i det følgende, har et andet udgangspunkt. Her har blikket været rettet mod nutidens Hanstholm, og sigtet med de mange kildestudier har været at forklare, hvordan det lille samfund har udviklet sig, og hvorfor udviklingen har formet sig på netop den måde. Det er en stedbun-

det historie, men stedet er betragtet i et stadig samspil med den store historie og knyttet til væsentlige udviklingslinjer i Danmark og Europa. Trods den tilsyneladende isolerede position har udviklingen i Hanstholm hele vejen op gennem 1900-tallet været tæt forbundet med og oftest styret af påvirkninger udefra. På den måde bliver livet på holmen et brændpunkt for et studium af de grundlæggende forandringer, danskerne har været udsat for gennem 1900-tallet.

KILDERNES MANGFOLDIGHED

Det geografiske felt er velafgrænset og overskueligt: den yderste vestlige ende af Hanstholmen med Hanstед by som centrum og tilhørende strand mellem Roshage og Helshage.

Kildematerialet til dette lille steds historie i 1900-tallet er til gengæld mangfoldigt, og det vokser næsten eksplosivt, som århundredet skrider frem.

I kraft af havnelovene, den første fra 1917 og den anden fra 1960, og i kraft af befæstningsanlæggene under den tyske besættelse bliver stedet genstand for en omfattende forvaltning af statslige myndigheder. Næsten hele den eksisterende bebyggelse bliver eks-

propriet omkring 1920, og yderligere en omfattende ekspropriering bliver gennemført i forbindelse med evakueringen af civilbefolkningen i 1943. Som følge af disse aktiviteter og tilhørende politiske debatter er Hanstholm gennem hele århundredet genstand for stor pressebevågenhed. Der er næppe noget sted på den jyske vestkyst, der har haft flere besøg af københavnske journalister og fotografer samtidig med, at den lokale presse har haft stærkt fokus på udviklingen, fordi den blev betragtet som betydningsfuld for hele egnen.

Det har været et væsentligt mål for Hanstholmprojektet at undersøge og registrere dette omfattende og komplekse kildemateriale. Arbejdet har været forankret i Lokalthistorisk Arkiv for Thisted Kommune, der siden kommunalreformen i 2007 også omfatter det tidligere lokalhistoriske arkiv for Hanstholm og Hanstholm Kommunes arkiv. Dertil kommer et omfattende arkiv for *Thisted Dagblads* lokalredaktion i Hanstholm, oprettet i 1966, og de lokale pressefotografers meget store billedarkiver.

INTERVIEWS OG BERETNINGER

Levende kilder har spillet en afgørende rolle. Der er gennemført omkring 30 interviews, der er arkiveret som lydfiler. Desuden er der afgivet adskillige skriftlige beretninger, og mange har hjulpet med personoplysninger og indsigt i forskellige fagområder.

De interviewede kvinder og mænd har i overvejende grad hørt til den generation, der var med til at opbygge det nye samfund i 1960'erne. De har levet som husmødre, som medarbejdere i fiskeindustrien, som medhjælpende hustruer, som fiskere eller som håndværkere. Det er en generations historie, der på den måde er blevet fastholdt, og samtidig en historie, som kun lever i den mundtlige form som erindring.

Interviewene skal håndteres med passende kritisk vagtsomhed, netop fordi de har erindringens karakter. Skriftlige kilder bidrager ofte med noget større sikkerhed, når begivenhedshistorien skal skrives. Men de erindrende interviews rummer sammenhænge og livserfaringer, som umuligt kan fanges i de skriftlige kilder.

Det skriftlige kildemateriale svigter i nogen grad, når det gælder arbejdsvilkår og de mange udfordringer i det store havnebyggeri, der har været motor i hele udviklingen. Også her har interviews og skriftlige beretninger bidraget afgørende til indsigt og forståelse.

Oftentimes har der været en vekselvirkning mellem interviews og undersøgelser i det skriftlige kildemateriale i den forstand, at interviewene har skabt opmærksomhed om oversete sammenhænge og sat fokus på nye kilder.

I studiet af samtidshistorie er det vigtigt, at historikeren erkender sin egen begrænsning som ge-

En sognekonge. Anton Jensen hørte til én af de familier, der flyttede fra Vorupør til Hanstholm kort efter 1900. Han tog initiativ til opførelsen af missionshuset i 1905, blev formand for fiskeriforeningen og var i en lang årrække sognerådsformand samt medlem af Thisted Amtsråd. Omkom ved rutebåden Kjøbenhavns forlis i 1948.

neralist. Det moderne samfunds kompleksitet kræver inddragelse af professionel viden og erfaring. Også i det lys har interviews og beretninger været til stor hjælp.

AT SÆTTE KURSEN

En spadseretur gennem Hanstholm anno 2015 og et kig fra Udsigten ned over havnen er i sig selv en bevægelse gennem historien.

Her er statsmagtens tidligste anlæg i form af fyret og Roshagemolen. Her er de hvide huse fra mellemkrigstiden – omhyggeligt placeret uden for det eksproprierede område. Her er besættelsesmagtens gedigne rødstensbyggerier og kanonstillinger. Her er den planlagte by fra 1960'erne. Her er Hanstholm Centret fra 1970'erne og det rådhus, der først blev opført i 1980'erne. Tilsvarende kan man følge havnens udbygning fra de første bassiner, åbnet i 1967, til de betydelige udvidelser, der fulgte i de følgende årtier.

Bag denne synlige historie gemmer sig som nævnt et meget omfattende kildemateriale. Bevæger man sig ind i det, viser det sig hurtigt, at det er nødvendigt at anlægge nogle sigtelinjer for arbejdet. Man må stille spørgsmål til kilderne, før man kan få svar. Og man må arbejde sig op på et niveau, hvor man kan stille de overordnede og styrende spørgsmål, der gør det muligt at skabe sammenhæng i udviklingen og opstille forklaringer. Denne proces kræver en lang række valg – og altså også fravalg – og er i virkeligheden den afgørende udfordring ved al historieforskning og -skrivning. Udfordringen vokser jo nærmere historikeren kommer sin egen samtid, hvor der mangler en etableret historiefortælling, der kan knyttes an til.

Når det gælder den stedbundne historie er det nødvendigt at klargøre, hvad der har været det særlige ved netop dette steds historie. Derved får de generelle udviklingslinjer, knyttet til det omgivende samfund, mulighed for at træde tydeligt frem.

Noglepersoner bag det nye Hanstholm betragter Jørgen Fibigers vestmole, som havet har gnavet alvorligt i. I midten direktør Claus Sørensen, Esbjerg; medlem af det udvalg, der forberedte havneloven i 1960; bygger senere isværk i den nye havn. Til højre kontorchef Jørgen Halck, der som sekretær for Trafikministeriets anlægsudvalg tog beslutninger om stort og småt i 1960'ernes Hanstholm.

Fire af Hanstholms kendte borgere gik i skarp træning for at kunne honorere de barske krav, en bartender i en western-saloon stilles overfor, når der kaldes til havnefestival – som her i 1970. Fornuftige, som det lille bartender-kollegiums medlemmer er, allierede de sig med forhenværende kaptajn Søren Bjerregaard, der har sejlet på Amerika. Han vidste nok, hvordan en rigtig saloon på de kanter tog sig ud. Han kunne give gode råd om takt og tone bag disken. De fire bag disken er fra venstre brugsforeningsuddeler Walther Beith, lærer Jens Erik Hald, installatør Henry Høyer og malermester Henning Steffensen. Baren gik under navnet »Nyhavn 17«.

Set i dette lys åbner der sig for Hanstholms vedkommende en ganske dramatisk historie. Omkring år 1900 er Hansted et beskedent fiskerleje, befolket af fiskerbønder, der især møder den store verden via havet og nogle badegæster om sommeren. I løbet af få årtier oplever denne befolkning og deres børn en overrumplende udvikling, som de kun har meget lidt indflydelse på. Alle afgørende beslutninger bliver truffet langt væk og på et fremmed tungemål, hvad enten det er rigsdansk eller tysk.

I det lange perspektiv kan man hævde, at det faktisk er, hvad de fleste danskere bliver udsat for i 1900-tallet. Det særlige ved Hanstholm er, at det sker så hurtigt og dramatisk. På et abstrakt plan kan man tale om spillet mellem tradition og modernitet, springet fra en selvhjulpet kultur til et styret og reguleret samfund, baseret på pengeøkonomi og med nye udviklingsmuligheder. Det nye kommer i tre bølger: først et omfattende, men uafsluttet

og kriseramte havnebyggeri i mellemkrigstiden, så en overvældende anlægsaktivitet i besættelsesårene og endelig en Klondike-lignende vækst i 1960'erne. I alle tre bølger sker der en tilstrømning af fremmed arbejdskraft.

Ebbe Kløvedal Reich udtrykker i *Viljen til Hanstholm* fra 1981 alt dette i metaforen »at tage brod«. Han har hentet udtrykket hos ingeniør Jørgen Fibiger (1867-1936), som stod i spidsen for det første havnebyggeri. Den lille håndfuld mennesker på holmen kendte til havets kraft. Mødet med den moderne samfundsudvikling har været af samme styrke.

Det overordnede sigte med dette studium af Hanstholms historie har været at undersøge nærmere, hvordan holmboerne klarede udfordringerne og hvilket samfund, der kom ud af det. Det er sket med fokus på det enkelte menneskes oplevelse af de store forandringer. Det gælder både dem, der hører til de gamle familier på holmen, og de mange, der

»Sådan en bette pige i en forretning i vestenden af Hanstholm.« Det var kommentaren, da Bente Hansen fra Thisted dristede sig til at åbne en tøjforretning i Hanstholm i 1965. Det var én af de såkaldte »stafetbutikker«; midlertidige træbygninger, der ventede på bygningen af et bycenter. Billedet er fra 1974, kort før åbningen af det nye Hanstholm Center.

flytter til. Det er en væsentlig grund til at interviewmetoden har spillet en central rolle. Samtidig bidrager det til, at mere abstrakte forklaringsmodeller kan nedtones. Udviklingen skal helst betragtes i øjenhøjde med de mennesker, der møder de konkrete udfordringer og reagerer på dem uden at kende den fremtid, den efterrationaliserende historiker let bliver styret af.

Med det enkelte menneske i centrum bliver historikeren også nødt til at erkende, at der til enhver tid eksisterer mange virkeligheder. Menneskers oplevelser og reaktioner afhænger helt af deres konkrete baggrund og interesser. Den stedbundne historie skal handle både om fiskerkonen og havneingeniøren. Generaliseringer skal dermed foretages med passende forsigtighed.

ANVENDT HISTORIE

En historie skal fortælles. Ellers eksisterer den ikke.

Kildeindsamling og -studier er de nødvendige forudsætninger og kan være til nytte for kommende generationer. Men først når historien formidles, bliver de mange kilder til ny viden.

I forbindelse med Hanstholm-undersøgelsen har en aktiv og sammensat formidling været en væsentlig del af hele arbejdsprocessen. Specielt gennem de første to år af projektforløbet blev der skrevet 28 større artikler til *Thisted Dagblad*. Artiklerne har bidraget til at skabe opmærksomhed om projektet og har haft den meget nyttige funktion, at de har skærpet bevidstheden om de »gode historier«, der gemmer sig i kilderne. Artiklerne har krævet en vinkling og en perspektivering, der har været til stor gavn for hele arbejdsprocessen.

Gennem hele projektforløbet har der både i Hanstholm og andre steder i Thy været afholdt foredrag med Hanstholms udvikling som emne. De har – som artiklerne – været til stor nytte for arbejdet. I

flere tilfælde har der blandt publikum befundet sig folk med særlig viden, som efterfølgende er blevet inddraget i undersøgelsen.

På den lokalhistoriske portal for Thisted Kommune har Hanstholm-projektet gennem hele forløbet haft sin egen indgang. Her har interesserede kunnet hente de omtalte avisartikler og flere ældre og nyere dokumentarfilm, som er knyttet til Hanstholm. Endelig er flere af de gennemførte interviews videooptaget og kan ses her.

I *Historisk Årbog* er der fra 2011-14 publiceret syv artikler, der udspringer af forskningen i Hansthols historie.

Fra projektets begyndelse har arbejdet sigtet mod en bogproduktion. Det viste sig hurtigt, at kildematerialet rummede så mange muligheder, at det blev besluttet at dele fremstillingen i to bind. Det første udkom i 2013 med titlen *Hanstholm. Drømmen om en havn* og dækker perioden fra 1900 til 1960. Det

andet bind med titlen *Hanstholm. Drøm og virkelighed* forventes at udkomme i 2016. Det behandler udviklingen fra 1960, da den nye havnelov bliver vedtaget, og frem til nutiden.

I begge bind er der lagt vægt på en fremstilling, der hviler på et dokumenteret kildegrundlag. Derfor er der til hvert kapitel knyttet henvisninger til det anvendte materiale, kombineret med en mulighed for kritisk drøftelse af kilderne. Dermed er bolden lagt til rette, så det bliver lettere for en ny generation af lokalhistorikere at spille videre.

I HISTORIENS LANGE LYS

Hanstholm rummer hele 1900-tallets samfundsudvikling i fortættet og dramatisk form. Historien spænder over tre generationers liv. Den er udfoldet i de to Hanstholm-bøgers kapitler, hvor læseren vil finde mange personer, begivenheder og temaer, der ikke tidligere har været genstand for historisk

Købmand Robin Bjerregaard, Røhr (t.h.), overrækker præmie i et kaffelotteri til en kunde. Det er i 1966. Samme år overtog han sin mors kiosk i Hanstholm og blev formand for den nydannede handelsstandsforening. Robin Bjerregaard spillede en central rolle i tilblivelsen af Hanstholm Centret.

behandling. Det følgende skal være et forsøg på at gøre status over, hvad der har været det særlige ved udviklingen på holmen – hvordan den store historie spejler sig i det lille samfund.

Den moderne udvikling kommer ikke til holmboerne med havneloven i 1917. Den kommer i form af en lille flok tilflyttede familier fra Vorupør omkring 1900. De medbringer missionen, en ny måde at tænke på, og motordrevne dæksbåde, en ny måde at fiske på. Uanfægtet af havnebyggeriet bliver Hanstholm i mellemkrigstiden én af vestkystens store landingspladser. Det bliver det tyske krav i 1943 om evakuering, der knækker udviklingen. De fleste bådelav vælger at flytte til Hirtshals. Og her blev de. Hanstholm i efterkrigstiden er en skygge af sig selv.

Havnebyggeriet fra begyndelsen af 1920'erne bidrager – parallelt med fiskerierhvervets udvikling – til en urbanisering, der skaber et nyt socialt lag af håndværkere og butiksindehavere. Det ligner

på flere måder udviklingen, vi kender fra stationsbyerne. Samtidig binder rutebilforbindelser, ugeblade, telefon og – måske allermest – radioen det lille samfund sammen med det øvrige Danmark. Lidt på spidsen kan man hævde, at det er i tiden mellem de to verdenskrige, holmboerne for alvor bliver danskere.

Men de bliver danskere på en lidt speciel måde.

Hanstholm er formentlig det eneste sted i kongeriget, der bliver udsat for så omfattende eksproprieringer, endda ad to omgange fra 1917-22 og igen i 1943. Kombineret med de to havnebyggerier opnår holmboerne noget, der ligner et uofficielt danmarksmesterskab i at håndtere statslige myndigheder. De værner sig til, at deres lille samfund blandes op med tilflyttere, og de værner sig til en betydelig medieopmærksomhed.

Det er en del af forklaringen på den manøvre-dygtighed, der giver sig udslag i de særlige »Hanst-

Hektisk aktivitet på havnen. Vi er i november 1975, da fiskerne blokerer Hanstholm Havn ved at fortoje syv ståltrawlere i indsejlingen. Fiskernes vrede var rettet mod indførelsen af den første kvoteregulering af fiskeriet. Det forhindrede ikke, at fiskeriet i de følgende årtier blev et mere og mere reguleret erhverv – fra 1983 underlagt EF's fælles fiskeripolitik. Det lagde en dæmper på Hanstholms udvikling.

Først i 1987 fik det nye Hanstholm sit eget rådhus. Dets levetid som rådhus blev kort. I 2007 blev Hanstholm Kommune nedlagt. Hanstholm blev et mindre bysamfund i udkanten af en storkommune.

holm-løsninger«, der blomstrer specielt i 1960'erne og 1970'erne, da den lille kommune i samråd med myndigheder i amt og stat kreerer helt specielle problemløsninger, der måske manøvrerer lidt frit mellem paragrafferne. Det er også med til at forklare den åbenhed, der kommer til at præge Hanstholm under den store tilflytning i 1960'erne. De gamle beboere var ganske trænede i at byde fremmede velkommen. Det er en linje, man kan følge helt frem til modtagelsen af færøske og islandske familier i 1980'erne og Balkan-flygtninge i 1990'erne.

Økonomisk højkonjunktur og politisk vilje til egnsudvikling er drivkraften, da bygningen af den store fiskeri- og trafikhavn bliver besluttet i 1960. Det nye Hanstholm bliver et barn af 1960'ernes optimisme og vilje til rationel effektivitet. Det kommer til at præge både de fysiske rammer og den »ånd«, der hersker. Hanstholm bliver et iværksættersamfund, der tiltrækker fiskere og håndværkere fra det øvrige Danmark.

I 1970 er byen det hurtigst voksende samfund i det nydannede Viborg Amt. Allerede fem år senere er havn og by kriseramte. Som det øvrige Danmark mærket af oliekrisens følger. Oven i det kommer en alvorlig krise i det bærende fiskerierhverv. Det viser sig samtidigt meget vanskeligt at udnytte trafikhavnen muligheder og at etablere virksomheder, der ikke er fiskeriafhængige.

Hanstholms guldalder bliver kortvarig – kun fem år. Befolkningstilvæksten går i stå, hvad der ikke hindrer, at den etablerede selvopfattelse af byen som et dynamisk iværksættersamfund får et langt efterliv.

Hanstholm Havn har gennem hele århundredet været bundet til en drøm om udvikling og en lys fremtid. En drøm med indbygget optimisme. Drømmen har været forankret på holmen, men den har haft et vingefang, der dækker hele det gamle Thisted Amt. I 1920'erne er det en stærk folkelig bevægelse, der sikrer, at bevillingen til havnebyggeriet – om

Antal beboere

i Hansted Sogn (1901) og
Hansthholm by (1940-2015)

1901: 262	1970: 1716	2015: 2156
1940: 779	1980: 2490	
1960: 510	2000: 2475	

end skrabet – bliver fastholdt på finansloven. I efterkrigstiden følger en lang sej kamp for at få genoptaget havnebyggeriet. Også denne kamp er funderet i en bred politisk og faglig bevægelse i hele Thisted Amt. Det handler om at bekæmpe den indgroede arbejdsløshed og tendens til stagnation og afvanding fra egnen.

Med havnebyggeriet og den dynamiske byudvikling i 1960'erne er drømmen endelig ved at få retræk til virkeligheden. Havnen bliver udvidet i flere omgange, men den kan ikke skabe det store bysamfund og de følgerhverv, drømmen havde båret på.

Ved årtusindskiftet ændrer vilkårene sig radikalt. Statens hjælpende hånd, der har spillet en afgørende rolle fra 1917, er ikke længere til rådighed. Havnen bliver en kommunal selvstyrehavn, der skal drives på markedsvilkår. Med kommunalreformen i 2007 eksisterer der ikke længere nogen Hansthholm Kommune. Set i historiens lange lys to fundamentale forandringer.

De seneste års meget ambitiøse planer om udvidelse af Hansthholm Havn viser, at den gamle drøm om Hansthholm som nøgle til udvikling lever i bedste velgående. Nu kalder vi det Hansthholm som egnens »vækstmotor«. Skal der være solid kalkbund under fødderne, er det nødvendigt at gøre sig klart, at forudsætningerne for drømmen har ændret sig fundamentalt. Den nære forbindelse mellem havn og by eksisterer ikke længere. Hvis havnen i nær fremtid bliver omdannet til et privat aktieselskab, er denne adskillelse ført til vejs ende. Hansthholm er nu et mindre bysamfund i udkanten af en storkommune.

Adskillige transportministre har i de seneste år klart afvist muligheden af statsstøtte til en stor havneudvidelse. Et statsligt engagement vil blive opfattet som konkurrenceforvridende, og de politisk ansvarlige vil henvise til, at andre nordjyske havne i disse år gennemfører store investeringer uden statsmidler.

Drømmen om Hansthholm kan snart fejre 100 års jubilæum. Den vil forhåbentlig leve videre i en ny virkelighed. Den historiske undersøgelse må konkludere, at en epoke er slut. Det forhindrer ikke, at en ny kan begynde.

Knud Holch Andersen.

Født 1945. Historiker, fra 1974-2010 lektor ved Thisted Gymnasium og HF-Kursus.

Litteratur

Knud Holch Andersen, Flemming Skipper og Jens Andersen: *Hansthholm. Drømmen om en havn*. Thisted 2013.

Knud Holch Andersen, Mie Buus, Orla Poulsen og Flemming Skipper: *Hansthholm. Drøm og virkelighed*. Thisted 2016 (forventet).

Knud Holch Andersen og Chr. R. Jansen (red.): *Lokalhistorie. Fortid, nutid og fremtid*. Højbjerg 2014.

Kim Furdal (red.): *På sporet af den tabte tid – tid, sted og hjemstavn i det moderne samfund*. Aabenraa 2012.

Ebbe Kløvedal Reich: *Viljen til Hansthholm*. København 1981. »Hansthholm«. *Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune*. <http://www.arkivthy.dk/index.php/hansthholm>

De anvendte billeder tilhører alle Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.